

Prof. dr hab. Zdzisław Galicki
Instytut Prawa Międzynarodowego
Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego.

Warszawa, dnia 7 stycznia 2014 r.

Recenzja rozprawy habilitacyjnej i dorobku naukowego
dr Michała Kowalskiego

Niniejsza recenzja obejmuje ocenę zarówno rozprawy habilitacyjnej, przygotowanej przez dr Michała Kowalskiego i opublikowanej drukiem w 2013 r. pod tytułem „*Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*”, jak również dorobku naukowego habilitanta po uzyskaniu przez niego stopnia doktora nauk prawnych w 2002 r.

Dokonując wspomnianej oceny recenzent uwzględnił kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego określone w obowiązujących aktualnie przepisach prawnych (zob. art.16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) oraz odpowiednie artykuły rozporządzeń wykonawczych z 2011 r.

1. Ocena monografii habilitacyjnej.

Przygotowana przez dr Kowalskiego rozprawa habilitacyjna jest pracą oryginalną i nieszablonową. Dotyczy tematu leżącego na pograniczu tradycji i nowatorstwa w obszarze międzynarodowego prawa publicznego. Z jednej strony, autor odnosi się do tradycyjnego, realizowanego w oparciu o potwierdzone w Karcie Narodów Zjednoczonych, zwyczajowe prawo podstawowe państw do samoobrony w przypadku napaści zbrojnej, a z drugiej strony wskazuje na powstającą w praktyce konieczność dointerpretowania pewnych podmiotowych i przedmiotowych elementów tego prawa, które mogą budzić wątpliwości w kontekście rozwijających się różnorodnych form i postaci międzynarodowych aktów terrorystycznych.

Autor wyraźnie zaznacza, że „*problemem badawczym podjętym w niniejszej pracy nie jest samo zjawisko terroryzmu międzynarodowego w perspektywie prawnie międzynarodowej, lecz ramy normatywne prawa do samoobrony i przekształcenia w*

nich zachodzące w ostatnich dwóch dekadach, które zjawisko terroryzmu międzynarodowego ogniskuje i które oddają szersze zmiany zachodzące w prawie międzynarodowym” (s. 14-15).

W tym kontekście szczególnie interesująca dla prawnika jawi się możliwość rozszerzenia tradycyjnego pojęcia „napaści zbrojnej” także na akty terrorystyczne, z reguły nie dokonywane przecież przez podmioty państwowe. Właśnie na tę sprawę zwraca uwagę autor, podkreślając w szczególności w finalnym rozdziale swej rozprawy specyficzny charakter zasad konieczności i proporcjonalności odnośnie do prawa do samoobrony wobec zagrożenia terroryzmem.

Autor w sposób wyraźny stawia też tezę, której podporządkowana jest recenzowana monografia. Jest nią założenie, „*że współczesna konstrukcja prawa do samoobrony na podstawie Karty Narodów Zjednoczonych pozostaje adekwatna wobec nowych zagrożeń, w tym także dla zagrożeń ze strony terroryzmu międzynarodowego. Wymaga jednak pewnego ostrożnego przewartościowania, które dokonuje się na gruncie współczesnej praktyki państw, prowadzącej do wykształcenia się odpowiednich norm zwyczajowych modyfikujących dotychczasowe ramy prawne prawa do samoobrony, ale wpisujących się w wiążący paradygmat KNZ*” (s.17-18). Zmian tych upatruje Autor w rozumieniu pojęcia napaści zbrojnej i zasad konieczności i proporcjonalności. Dokonana w książce analiza prowadzi dr. Kowalskiego do potwierdzenia ww. tezy w zakończeniu pracy

Habilitant odważnie, ale w sposób należyście udokumentowany i – co ciekawe – przekonywujący, polemizuje z pewnymi dotychczasowymi poglądami zarówno doktryny, jak i orzecznictwa, zwłaszcza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, dotyczącymi możliwości stosowania siły zbrojnej przez państwa przeciwko sprawcom aktów terroryzmu międzynarodowego. Te kwestie – choć często dyskusyjne – są istotne i aktualne nie tylko na dziś, ale przede wszystkim na przyszłość.

Autor dochodzi też w zakończeniu swej rozprawy do nieco gorzkiej, ale bardzo realistycznej finalnej konkluzji : „*Tam, gdzie zawiodą środki pokojowe, użycie siły zbrojnej może w wyjątkowych okolicznościach okazać się konieczne.(...) Prawo do samoobrony może więc służyć jako wyjątkowy w swej naturze środek ultima ratio, mechanizm służący zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego. Takie ujęcie gwarantuje, że zbrojne działania służące zwalczaniu terroryzmu międzynarodowego*

tam, gdzie okażą się konieczne, będą dokonywane na odpowiedniej podstawie prawnej i w określonych prawnie ramach – będą więc działaniami legalnymi. Jest to szczególnie ważne, gdyż zwalczanie ewidentnego bezprawia terroryzmu sprzyja tendencjom do zrywania krępującego gorsetu legalności w imię uzasadnień pozaprawnych” (s.262).

Rozprawa habilitacyjna dr Kowalskiego wykazuje nie tylko, że reprezentuje on dużą wiedzę prawniczą w obszarze omawianych zagadnień, ale że posiada przy tym dojrzałość prawniczą, pozwalającą na stawianie nowatorskich i odważnych tez oraz na skuteczne i przekonujące ich udowodnienie. Książka dr Kowalskiego, jak mi osobiście wiadomo, spotkała się z dużym zainteresowaniem i przychylną oceną polskiego środowiska prawników-specjalistów z zakresu prawa międzynarodowego. Wysoce wskazane byłoby, aby autor pokusił się również o wydanie swej rozprawy w języku angielskim, zwłaszcza, że przy jej pisaniu korzystał szeroko z literatury anglojęzycznej

Zważywszy, iż rozprawa dr Michała Kowalskiego jest pierwszą w literaturze polskiej pracą naukową, ujmującą problematykę prawa do samoobrony oraz zwalczania terroryzmu międzynarodowego łącznie, porównawczo i w sposób całościowy, wydaje się, że praca ta spełnia wymogi art.16 wspomnianej wyżej ustawy z dnia 14 marca 2003 r., będąc niewątpliwie osiągnięciem naukowym i stanowiąc istotny element wkładu autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej.

2. Ocena dorobku naukowego

Oceniając dorobek naukowy dla potrzeb przewodu habilitacyjnego, recenzent staje przed dość trudnym dylematem: czy należy cenić przede wszystkim skoncentrowanie się habilitanta na jednej wyspecjalizowanej dziedzinie prawa międzynarodowego, czy też wymagać od niego bardziej wszechstronnych zainteresowań, obejmujących różnorodne obszary tego prawa. Jak się wydaje, nie ma i raczej nie powinno być jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. Wąska specjalizacja prowadzi bowiem niejednokrotnie do ograniczenia horyzontów badawczych, ale – z drugiej strony – zbytne rozstrzelenie obszarów badawczych może powodować sploty analizy prawniczej i raczej nieuchronną powierzchowność sądów i wnioskowań. Wybór podejścia, jak się wydaje, powinien należeć w każdym przypadku do samego zainteresowanego i nie należy go w związku z dokonaniem takiego, a nie innego wyboru, negatywnie oceniać.

W przypadku dr Michała Kowalskiego mamy do czynienia – jak się wydaje – z pomyślnym zharmonizowaniem obu możliwych inklinacji badawczych. Biorąc pod uwagę publikacje Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych, w jego dorobku naukowym (39 publikacji naukowych w kraju i za granicą w ciągu 11 lat), poczynając od rozprawy doktorskiej na temat europejskich standardów ochrony uchodźców, przeważają, przeważają prace naukowe z obszaru międzynarodowej ochrony praw człowieka, zwłaszcza prawa uchodźczego.

Ale równolegle Habilitant specjalizuje się także w problematyce prawa konsularnego, jak również w problematyce dopuszczalności i prawnych aspektów użycia siły zbrojnej. Ten ostatni obszar badawczy zaowocował zresztą – oprócz opracowań artykułowych – opublikowaną drukiem w 2013 r. rozprawą habilitacyjną pt. „*Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*”.

W działalności naukowej dr Michała Kowalskiego należy też zwrócić szczególną uwagę na jego bardzo aktywny udział w licznych konferencjach naukowych – krajowych i zagranicznych. Zawsze było to czynne uczestnictwo w postaci prezentacji interesujących referatów naukowych, zazwyczaj publikowanych następnie drukiem. Aktywność naukowa dr Kowalskiego przejawia się również w jego uczestnictwie w wielu naukowych projektach badawczych, krajowych i międzynarodowych, realizowanych wspólnie z czołowymi zagranicznymi, zwłaszcza niemieckimi, placówkami naukowymi.

Na pozytywną ocenę zasługuje również prowadzona przez dr Michała Kowalskiego bez przerwy od ukończenia studiów prawniczych w 1997 r. działalność dydaktyczna. Dr Kowalski prowadził w szeregu uczelni państwowych i prywatnych zajęcia z różnych przedmiotów związanych z prawem międzynarodowym publicznym. Zdobyte doświadczenie dydaktyczne ma, jak się wydaje, bardzo pozytywny wpływ na jego rozwój naukowy i pracę naukową.

Jakkolwiek kryteria oceny dorobku kandydata w przewodzie habilitacyjnym zostały określone w obowiązujących przepisach prawnych raczej ogólnikowo i niejednoznacznie, to w moim przekonaniu zostały one przez dr Michała Kowalskiego spełnione w wystarczającym stopniu, zarówno w odniesieniu do dorobku naukowego, jak i dydaktycznego. Natomiast istniejące niedostatki ustawowe w określeniu tych kryteriów i pewien zamęt pojęciowy tamże panujący, powinny być interpretowane – i to zawsze – na korzyść kandydata (*in dubio pro reo* !)

3. Konkluzja końcowa.

Podsumowując powyższe uwagi stwierdzam, że dr Michał Kowalski uzyskał, po nadaniu mu stopnia naukowego doktora, wystarczająco zasobny i zróżnicowany tematycznie dorobek naukowy, łącznie z opublikowaną drukiem rozprawą habilitacyjną. Dodatkowo mogę stwierdzić z dużą satysfakcją, będąc uprzednio również recenzentem jego rozprawy doktorskiej, że dwanaście lat, które minęły od tego czasu, wykorzystał on należycie i skutecznie dla swego rozwoju naukowego, czemu dał przekonywujący wyraz zarówno w swej rozprawie habilitacyjnej, jak też w istotnym dorobku naukowym.

Przedłożoną mi do recenzji rozprawę habilitacyjną pt. „*Prawo do samoobrony jako środek zwalczania terroryzmu międzynarodowego*”, cechuje bardzo wysoki poziom prowadzonej przez habilitanta analizy prawnej, bogactwo wykorzystanego materiału źródłowego oraz wysoce satysfakcjonujący warsztat badawczy. Zasluguje ona, moim zdaniem na pozytywną ocenę, a wskazane przeze mnie pewne elementy dyskusyjne, nie mogą w żadnym razie deprecjonować dużej wartości tej pracy jako całości. W moim przekonaniu, przedmiotowa rozprawa stanowi twórczy, istotny i widoczny wkład autora w rozwój polskiej nauki prawa międzynarodowego publicznego.

W związku z powyższym uważam, że dr Michał Kowalski w wystarczającym stopniu spełnił wszystkie warunki określone w art. 16 i art. 17 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami) i wnioskuję o dopuszczenie go do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego

/Zdzisław Galicki/